

Ese de dóne ori in septemana:

Joi-a si Duminec'a.

Pretiu de prenumeratiune:

pre-anu intregu . . . 6 fl. v. a.
diuimetate de anu . . . 3 fl. v. a.
patrariu de anu . . . 1 fl. 50 cr.

Pentru Romani'a si strainetate:

pre-anu intregu . . . 9 fl. v. a.
diuimetate de anu . . . 4 fl. 50 cr.**LUMINA.**

Fóia bisericesca, scolastica, literaria si economica.

Corespondintiele si banii de prenumeratiune se se adreseze de dreptulu: Redactiunei „Lumina” in Aradu, cancelari'a episcopéscá.

Pentru publicatiunile de trei ori, ce contieniu cam 150 de cuvinte (spatiu de 20 sire garmond) tacs'a e 3 fl.; pana la 220 de cuvinte 4 fl. éra mai sus 5 fl., intielogendu-se intr' aceste sume si timbrulu. — Pretiu publicatiuniloru se se anticipe.

Organu oficiale alu eparchiei romane gr. or. aradane.**Quo usque tandem?**

Pana candu cu toleranti'a? Pana candu vom mai lasá sanctuariulu ortodocsiei espusu profanarei si atacuriloru frivoli ale papistiloru? Pana candu vom mai fi ultragiati in credinti'a stramosiloru nostri?

Am crediutu cá orbi'a si fanatismulu vécuriloru trecute a caditu de pe ochii ómeniloru civilisatiunei, dar ce se vedi? ó grozava amagire! Libertatea consciintiei este calcata sub pitióre chiar de ómenii, ce pretindu a fi aperatorii ei. Intrigele jesuitice de nou vréu se transtésca poporulu in catusile obscurantismului si ale miseriei sufletesci.

Viti'a latina plantata ca unu lastaru nobilu in orientele Europei a fostu supusa la numeróse lovituri straine, a fostu dripita pan' la pamentu; despoiata de drepturile politice, singurulu scutu si uniculu talismanu ce-i mai remasa, érá credinti'a crestinésca, érá biseric'a romana ortodocsa, dar nici aici n'a potutu fi in pace si nepersecuata.

Certele ivite intré biseric'a apuséna si cea resariténa au avutu urmarile sale nu pucinu daunatióse pentru biseric'a daca-romaniloru, cáci nesuintiele papismului la ó egemonia preste intréga lume crestina, au aruncatu merulu discordiei intre frati, au semenatu ur'a neimpacata intre popórele crestine, si le-au conturbatu in convingerile loru religióse. Tocmai candu certecele aceste incepéu a decurge cu mai mare vehementia, in Ungari'a la poporulu magiaru se latise credinti'a ortodocsa orientala, in carea s'a botezatu si Stefanu, primulu rege alu Ungariei, in sa pe urma imbracisandu ritulu latinu, acest'a l'a impusu si magiariloru. Persecutiunile ce de pe acestu timp au suferitu romanii dela papisti, au fostu asia de cumplite, cátu multi ca se scape de ele au trebuitu se-si parasésca tiér'a si vét'r'a stramosiésca. Radu Negru, principele Fagarasiului, intre .a. 1243 — 1274 trece Carpatii in Romani'a, ér Dragosiu, voivodulu Marmatiei la 1359 cu numeróse cete se asiadia pe plaiurile Moldovei. Astfelin erau prigoni romanii mosneni de sub coron'a S. Stefanu; devis'a regiloru Ungariei érá: se pórté resbelu de esterminare contra romaniloru *ad extirpendos hereticos schismaticos*. Si abia mai tardiu fú si religiunea ortodocsa a romaniloru toleratá: *usque bene placitum*.

Introducerea reformatiunei, latirea lutheranismului si a calvinismului, au intreitu suferintiele bisericéi romane ortodocse. Doi inimici de mórté: papismulu si lutheranismulu aruncau sorti asupra bisericéi romane, fiacarele voindu a ó atrage in partea sa, in sa nesuintiele inamice n'au potutu dintr'odata corupe sentiulu ortodocsu alu romaniloru, pana in fine papismulu totusi isbuti cu planulu. La 1700, ó fractiune din romani prin intrigele tradatoriului si perfidului metropolitu Atanasiu imbracisá un'i'a cu pap'a, si rupendu-se de matc'a poporului trecu in taber'a contraria, trecu la papismu. Pana acum romanii suferiau in co-

munu apasarile si impilarile strainiloru, ér de aci nainte ó parte din ei fu crutiata, dar cu atátu mai reu érá prigoniata cealalta, si acést'a este ó profesiune la apuseni.

Istoriculu F. Scribanu aséména biseric'a apuséna cu Mart'a din Evangelia, carea de multa slusba se ingrigea, si acelei resaritene cu a sororei sale, Mari'a, carea din contra siedindu la pitiórele lui Isusu, ascultá cuventulu lui Ddiu, — apoi intréba: „Ce ne arata istori'a la Mart'a dela apusu? Ne arata autodafee, ghilotine, resbele câte de 30 ani, revolutiuni, Copernici condamnatii, Husi arsi, reformatii, schisme, confesiuni ridicule, volterismu, spinosismu, si in fine ó Francmasonia ce lucra la intunerecu, si ó infalibilitate Eosforica. — Ce ne arata istori'a la Mari'a dela resaritu? Ne arata consilii si consultatiuni fratiesci, biserici nationale, federatiune religióse, solidaritate intre popórele ortodocse, care chiar sub jugulu cesariloru pagani stáu la pitiórele crucei lui Isusu ascultandu cuventulu lui; acést'a mama regeneratrice in-fratindu pe Romani in Daci'a cu popórele aborigine si mediese, le conservá esistinti'a loru nationala si politica.“ — Turm'a sedusa nu voiesce in sa a imbracisá unitatea proclamata de Cristosu in gradin'a ghetsimana, nu voiesce a intrá in confederatiune si in solidaritate cu bisericile orientale, ci crescuta in scol'a Martei mai bucurosu preferéza a subsepá acea solidaritate si confederatiune propagandu ur'a intre frati si popóre. Aceste sunt fapte implinite si multu mai inradacinate decátu a sperá vr'odata coregerea loru.

Cá am suferitu dela straini nu e mirare, dar e mirare candu trebuie se suferimu tocmai dela fratii de unu sange, dela unitii cu pap'a. Tóte popórele naintéza in cultura numai noi romanii stámu pe locu ca nisce neputintiosi. Biseric'a romana ortodocsa din austro-ungari'a, prin recastigarea autonomiei si-indeplinesce liberu afacerile sale, dar rezultate mari nu póte produce, cáci i se punu pedeci din partea inamica. Propagand'a uniei, carea ne au aruncatu in atátea nefericiri érási a inceputu lucrarea sa destructoria, cu deosebire in partile bihorene, unde romanii au statu neclatiti in credinti'a stramosiésca, chiar si in cei mai viforosi timpí. Episcopi'a unita din Orade este cuibulu unde se tiesu intrigele contra desvoltarei nóstre nationale bisericesci.

Timpulu e criticu si ocaseunea binevenita ca clerulu unitu se pescuésca in turbure. Pre noi, de ó parte dorulu de a inaintá, ér de alta parte legile, ne silescu in totu modulu a reformá sistemele de invetiamentu si cele administrative bisericesci, si acést'a numai cu concursulu poporului credintiosu ó potemu ajunge; voimu a ridica scoli corespondietorie, a formá preoti si invetiatori luminati, si a-ii remunera cuvintiosu, dar poporulu cu anevoie jertfesece pentru scopurile nobile, cáci Episcopi uniti, cari toti posedu dominiuri si subventiuni din fondurile papistasiloru, i dice: *Treceti la unia, si noi ve facemu scoli si biserici, apoi nici la popa nu va trebui se dati biru.*

Astfelu procedu fratii uniti cu noi atunci candu este vorb'a se desteptamu in poporu interesarea de binele si fericirea sa propria. Candu noi vremu se sternimu in elu sentiulu de sacrificiu si munca, clerulu unitu ilu amagesce cu uni'a. Avemu casuri concrete despre atari simptome. Mai multe comune din Bihoru, pentrucã dõra preotii au pretinsu competintiele sale legali, sãu pentru alte cause neinsemnate, facu miscari proselitistice. Si episcopi'a unita din Orade pana acolo a mersu cu zelulu de propaganda, incãtu ea insasi au facutu formulariele pentru declaratiunea din partea aceluor comune.

Asia am patitu, asia patimu si adi cu fratii nostri uniti. Acù, lumea romana judece, dõca ei sunt binevoitori ai nostri, si dõca ni sunt frati credintiosi? eu nu voiu face comentariu ulterioru. Adevèrulu e chiaru ca lumin'a sòrelui. Fratii uniti reclama autonomi'a bisericeii lor de o parte, èr de alt'a subsèpa edificiulu autonomiei nostre. Inima-mi sangera de cele ce vedu petrecundu-se la poporulu nostru surumanu. Umilitu de seracia pana la pamentu, pentru dõue trei parale, se lasa vendutu de helotu la castele jesuitice, tradandu-si ce are mai scumpu sub sòre, credinti'a stramosièca. Ore candu te vei desteptã poporu romanu din letargi'a sufletèsca? candu vei pricepe tu cã jesuitii te folosescu numai de instrumentu pentru ajungerea scopuriloru meschine? Biserici'a romana ortodocsa se bucura de mare libertate si tu nu-o cuprindi cu mintea.

Dõra va fi vremea ca si clerulu unitu se incete odata cu propagand'a multiamindu-se cu turm'a ce-a venatu pana aci si se nu infesteze pacea si liniscea bisericeii nõstre ortodocse. Ast'a o dorimu si o ceremu in interesulu causei nõstre comune.

E m i l i u.

Invetiamentu.

Positi'a organica a asiediaminteloru de invetiamentu.

Ori cãtu de tare amu fi aplecati se credemu, cã vièti'a sociala se indrèpta dupa vointi'a õmeniloru, cercandu cu destula seriositate causele iviriloru sociale, va trebui se aflãmu, cumca si in vièti'a sociala, ca in ori-care altu organismu, singuratecile iviri, ce-si urmèza stau in celu mai strinsu necsu causalu. Nu pentrucã õmenii dorescu, voiescu ori chiar pretindu, se intempla ce se intempla. Fiesce-care intemplanre sociala este consecuentia organica urmata cu nelipsire din starile sociale. Omulu este numai mediulu, prin care acestu necsu causalu devine simtitu. Chiar si vointi'a lui este obiectiva. Elu voiesce, precum voiesce, pentrucã starile, in care se afla sunt, precum sunt.

Cunoscendu acestu adevèru, vomu privi starile de asta-di ca urmari ale stariloru, in care se aflau naintasii nostri, vomu privi fiesce-care asiediamentu publicu ca o veriga in lantiulu desvoltarii nõstre sociale. Astfelu vomu simti, cumca nu vomu fi in stare a pricepe starile de astadi decãtu dupa-ce vomu fi urmaritu cu destula seriositate procesulu prin care ele au trecut aflandu ce ele au fostu si cum si prin ce au devenitu acea ce sunt: Pentru priceperea stariloru sociale studiulu istoricu este indispensabilu. Cine-va pòte se devina bunu medicu fora ca se fia facutu studii chiar si numai asupr'a trecutulu sciintiei medicinale. Nime inse nu va pòte se fie juristu bunu fora ca se aiba cunoscintie despre fazele prin care au trecut drepturile in decursulu desvoltarii sociale dela cele mai primitive stari. Si tocmai atãtu de pucinu va pòte cine-va se vorbèsca asupra banceloru, asupra banului, comerçului, administratiei precum si ori carei alte misicari sociale, se vorbèsca cu destulu temeiu, fora ca se cunõsca fiesce-care miscare dela inceputulu ei.

Pentru priceperea invetiamentulu studiulu istoricu este cu atãtu mai indispensabilu.

Nimicu nu inriuresce mai stricatosu asupra vietii unui poporu decãtu asiediamintele de invetiamentu, care in lips'a de destula pricepere atãtu a invetiamentulu, privitu pentru sine, cãtu si a stariloru sociale, nu sunt alcãtuite potrivitu cu adevèratele trebuintie ale poporulu. Decãtu scoli rele mai bine lips'a de scoli, deõrece lips'a de inriurare este mai buna decãtu inriurirea stricatiõsa.

Cumca asiediamintele nõstre de invetiamentu corespundu atãtu de pucinu asteptariloru comune, este nesmintitu o urmare a stariloru, prin care amu trecut. Chiar si dõca amu voi multe bune, nu amu fostu si pòte nici adi nu suntemu in stare a ni face, ce voimu. Pana la unu anumitu gradu suntemu inse insi-ne vinovati. Amu lipsitu, a face indreptari, pe care poteamu se le facemu si ce este mai reu, — amu facutu indreptari pripite, „indreptari“ care intr'adeveru sunt „stricari.“

Acestu pecatu alu nostru este urmare a unei bóle sociale, in care ne aflãmu de unu siru de ani. Suntemu toti cu totii imbetati de „politica“. Unulu nu este, care se fia capabilu pentru alta lucrare afora de acea politica. Candu apoi suntemu siliti a face unu lucru strainu politiceii, suntemu suprinsi: amenamu de adi pe mane ori facemu „lucru de claca.“

Sunt lãnoi unu felu de õmeni fruntasi, ce pretindu a vedè cariulu in grinda fora ca sefarme grind'a, acesti'a insi-si prea „comodi“ „ori prea ocupati“, pentru a face studii, sciù cã vor numi studiulu „zama lunga“ — Apoi da! — pentru asemenea õmeni nime nu scrie. Au fostu inse vremi, candu n'au fostu asiediaminte de invetiamentu. — *Pentru-ce n'au fostu?* — S'au ivitu apoi asiediamintele de invetiamentu. — *Pentru-ce?-cum si candu s'au ivitu ele? Care a fostu organizati'a lor la ivire?* Astadi avemu unu intregu sistemu de invetiamentu. — *Pentru-ce este elu, precum este si cum a devenitu elu, precum ilu avemu?* Chiar si acesti „fruntasi“ vor admite, cumca aceste sunt cestiuni, cari merita se fie tratate, ba chiar cestiuni prealabile pentru marea cestiune a realcãtuirii asiediaminteloru nõstre de invetiamentu.

Despre-o istoria a invetiamentulu nu pòte se fia nici vorba la acestu locu. Studiulu istoricu totdeaun'a trebuie se presupuna cunoscintia fapteloru istorice. Premitiendu acèsta supositia vomu cercã numai se damu deslegare cestiuniloru puse mai susu, o deslegare, incãtu ea privesce starile nõstre de astadi.

Nesmintitu cultur'a nõstra de astadi se anina de cultur'a clasica a eliniloru si romaniloru. Vièti'a nõstra moderna nu este inse nimicu mai pucinu decãtu o continuare a vietii romane si respective eline. Urdirea vietii europene prin crestinismu cade intr'o epoca, candu inriurirea romana a fostu incetata cu desevisire. Dupa caderea imperiulu romanu aflãmu in Europ'a cele mai primitive stari. Din aceste stari primitive se desvòlta apoi vièti'a pana la studiile de adi. Lumea clasica a inriuritu numai asupra acesteii desvoltari. In specialu invetiamentulu nostru precum elu este astadi, n'are a face cu lumea clasica. In elu afora pòte de cãte-va numiri, nimicu nu este imprumutatu. Inceputurile lui cadu dincõce de caderea vietii romane. Cele din taiu scoli ale nõstre n'au fostu imitatie a scoliloru romane ori eline, ci o creatiune proprie, provocata de starile de atunci.

Inceputurile invetiamentulu se pierdu in cei din taiu secolu urmati dupa caderea imperiulu romanu. De altmintrelea este si indiferentu, candu si unde s'au ivitu invetiamentulu intai'a-data. Cestiunea de capetenie este: *in urm'a caroru stari sociale s'a ivitu si desvoltatu elu?*

Cunoscému starile sociale, in care se aflau popórele, sub a caroru navaliri s'a darimatu imperiulu romanu. Erau popóre aprópe nomadice. La acestu stadiu primitivu a desvoltarii sociale despre cunoscintie mai intinse nici vorba nu putea se fie. Ómenii, fiindu pucini si marginiti in trebuintiele lor, traiau cu usiurintia de pe o di pe alt'a. In asemenea stari lips'a invetiamentului este frésca; nime nu o sentiesce. Invetiamentulu numai atunci a potutu se se ivésca, candu ómenii au inceputu a senti lips'a lui, candu deci, in urm'a desvoltarii sociale, incurcandu-se viéti'a, ómenii au inceputu a avé trebuintia de cunoscintie pre care numai unu invetiamentu sistematicu putea se le dea.

Lips'a sentita, trebuinti'a de a avé cunoscintie a fostu dar celu dintaiu indemnu spre introducerea invetiamentului. ¹⁾

Sentita a fostu lips'a invetiamentului inainte de tóte in biserica. La urdirea vietii nóstre moderne sub inriurirea crestinismului biserica'ra erá totodata si unu asiediamentu pentru formarea sufletelor. Preotii totdeun'a au fostu o clasa menita a pastori turm'a crestinésca, a o intari in credintia, a-i aretá cáile, ce o ducu spre bine, — deci a formá sufletele astfelu, ca ele *in sine inse-si* se-si afle fericirea.

Pentru a fi capabili de acésta menitiune sublima, preotii trebuiau se aiba o anumita mesura de cunoscintie. Déca nu mai multu, ei trebuiau se scie celu pucinu a cetí, pentruca se póta pricepe sant'a scriptura si functioná la ceremoniile bisericesci. Astfelu antai'a-data invetiamentulu devine necesariu in biserica: cele d'intaiu instruiiri au de scopu a formá teneretulu pentru cariera preotiesca, adeca a-lu inzestrá cu tóte acelea cunoscintie, fora de care elu nu este capabilu de menitiunea unui preotu.

Aici se vedesce raportulu intre trebuintie si asiediamentu mentu a le satisface. ²⁾

In celelalte parti ale societatii lips'a invetiamentului numai mai tardiu a devenitu sentita, si anume atunci, candu si lucrarea pe alte cariere erá conditionata dela anumite cunoscintie. Aceste cunoscintie devinu o trebuintia, care provóca invetiamentulu in acele páturi ale societatii, in care ea este sentita.

In starile primitive cine-va, numai in urm'a nasterii ori a calitatilor sale individuale, putea se ocupe cele mai inalte posturi in statu. Erau domnitori, fruntasii de óste si judecatori inalti ómeni, cari nu se distingueau decâtu prin nascere, harnicie ori intiepletiune. Mai tardiu viéti'a devine mai complicata si misiunea impreunata cu acela-si postu mai grea: se ivesce dar' trebuinti'a, ca acel'a, care aspiréza la o anumita positie in viéti'a publica, se aiba anumite cunoscintie, se scie celu pucinu a cetí si a scrie.

Simtita fiindu lips'a de cunoscintie, invetiamentulu se ivesce in cele mai de desusu páturi ale societatii. Fruntasii tieriloru mai inaintate, boierii prin fapte ori de nascere, se ingrigescu ca urmasii lor se aiba cunoscintie, in lips'a caror'a ei sunt siliti a recurge la ajutoriulu altor'a, si anume a preotiloru.

In aceste vremi preotii sunt aprópe singurii ómeni, cari sciu a cetí si scrie, avendu si pucina cultura strecurata prin generatiuni dela romani. Cu incetulu ei devinu dar invetiatori in sensulu modernu alu cuventului. La curtile boieriloru se ivesce câte unu preotu cu menitiunea

¹⁾ Acésta lege este indreptariu pentru tóte vremile: si astadi invetiamentulu nostru se desvólta atátu de anevoia pentru-cá acei'a, cari ar avé se fie instruiti, sentiescu atátu de pucinu trebuinti'a cunoscintiloru, ce le oferimu.
Not. Aut.

²⁾ Si asta-di invetiamentulu nostru s'ar desvólta mai repede, déca instructiunea ar fi potrivita cu trebuintiele: déca amu oferí invetiaceiloru totu, de ce ei an trebuintia si numai de ce ei au trebuintia. *Not. Aut.*

de a instruí copii curtii, impartesindu-li cunoscintiele, ce viitoriulu pretinde dela densii.

Cu câtu mai multu se desvólta viéti'a, lips'a cunoscintiloru cu atátu mai generalu este sentita si cu atátu mai intinse radecini prinde invetiamentulu. Déca in secolii VI. VII. si VIII. numai cea mai de desusu pátura a societatii simtiá lips'a cunoscintiloru, in secolulu IX. si X. ea erá sentita la cea mai mare parte a claselor privilegiate. Astfelu aflamu cá monastirile cu incetulu devinu unu felu de asiediaminte de invetiamentu, la care nobilimea isi trimitea copii, pentru ca se fie instruiti.

Aceste sunt inceputurile invetiamentului in viéti'a nóstra. Elu a fostu provocatu de catra desvoltarea sociala si anume de catra trebuintiele, ce s'au sentitu in urm'a acestei desvoltari.

Nu potu se remareu in destulu, cumca *invetiamentulu numai acolo s'a ivitu, unde lips'a de cunoscintie erá sentita si cumca elu erá menitu a respandí tóte acele si numai acele cunoscintie, a caroru lipsa erá sentita.*

Intocmai precumu a fostu provocatu, invetiamentulu a si fostu sustienutu si inaintatu numai prin trebuintiele urmate din starile sociale. Cu câtu desvoltarea vietii erá mai inalta, cu atátu mai generalu sentita deveniá lips'a de cunoscintie, cu atátu mai imultite cunoscintiele, si cu atátu mai mari dimensiuni cuprindea invetiamentulu.

Inainte de a trece la cercetarea asupra acestui procesu de desvoltare va fi de folosu a anticipá prin o distinctiune clarificatória cele ce vor urmá.

Privindu atátu directi'a, ce urmá invetiamentulu, câtu positiunea, ce elu ocupá in viéti'a publica, avemu se deosebimu in desvoltarea lui dóue epoce marcantu deosebite: cea dintaiu — a *inriurii religionare*, pana la finele secolului XVIII, si cea adou'a, — a *inriuririi sociale*, — dela cea dintaiu revolutiune francesca.

Va inlesni priceperea, déca vom tratá fiesce care epoca in deosebi, si anume in cea dintaiu epoca desvoltarea sistemului de invetiamentu in partea sa mai vechia, — *universitatea, gimnasiulu si-asia numitele — scoli normale*, éra in adou'a in partea sa mai nóua, numita *reala*. Invetiamentulu poporalu este de unu caracteru propriu si atátu de importantu încátu pretinde o tratare speciala.

(Va urmá.)

Apostolulu pierdutu.

Erá nópte. Umbr'a mortii in tacut'a-i armonia
Domniá totulu; numai riulu curge 'n sunetu plangetoriu;
Palida regin'a noptii cu reci lacrimi argintie
Melancolica polee infinitulu teritoriu.

Erá nópte. Universulu in poetica lumina
Se scaldá, ca intr'o mare totu de auru si argintu.
In misterele naturei, unde duhulu reu s'anina,
Se tentéza-o crima crunta, creata d'anu negru gandu...

Erá nópte. Nopte-adunca peste-alu Iudei sufletu cade:
Trei-dieci de arginti doresce pe viéti'a lui Isusu.
In acésta-alunecare, in dorinti'a care lu-arde,
Se imbraca cu pecatulu, *elu, alu iadului supusu.*

Erá nópte. In tari'a noptii cet'a condamnata
De Satan'a, se vineze p'alu mortii surpatoriu,
Panditori'a si-cauta prad'a. Iud'a 'n frunte i-se-arata
Cu-ochi de sierpe, 'n facia pórtá negrulu semnu de: *vendiatoriu.*

Erá nópte. Firea tóta se paré inmarmurita,
Avisata d'o simtire la unu actu fatalu si tristu . . .
Lun'a palida dispáre. *Ei*, in nóptea aduncita,
Langa-a faceloru lumina, cercu cu furia pe Cristu.

Erá nópte. Cristu se róga in gradin'a getsimana
In genunchi, cu ochi si sufletu la ceriuri redicatu;

Darul Tatalui din ceriuri peste *Elu* se lasa 'n taina,
Intarindu-lu in minutulu, candu e lacrimi de versatu.

Erá nópte. Somnulu vecinicu se paré ca secerase
Marturiile lui Isusu. *Elu* li-striga-repetandu:

„Este timpul priveghiarei! Nu dormiti!“ Pucinu li-pasa,
Ne intielegendu cuventulu, si Ei dormu — necugetandu.

Erá nópte. Din aprópe fremetu plinu de 'nfiorate
Turbura in rogatiune pe fiulu dumnedieescu.

Ventulu suspina, ap'a plange . . . si pamentulu geme tare
Sub pitiórele lui Iud'a si-a celoru ce-lu urmarescu.

Erá nópte. Iud'a-apare in a noptii 'ntunecime
Insocitu d'o céta négra. *Fiulu santu* intréba blandu:

„Ce cautati?“ Si ei de frica si de gróz'a negrei crime,
Ce aveau se faptuiesca, in poteri se simtu slabindu.

Erá nópte. Iud'a-trada pe Cristosu prin sarutare.
Intre sulitie si lance paditu Domnulu este dusu
La judetiulu greu de crime. Si *Elu* fora turburare,
Sufere dela fiinti'a, ce cu man'a sa-a produsu.

Erá nópte. Iud'a si-vede crim'a in locu de lumina;
Desperarea i-infasiora sufletulu negru caditu;

De amaru elu se omóra si la-a-iadului tierina
Blastematu sbóra-alu seu sufletu pentru timpul netrecutu.

Oradea-mare, 1874.

Isaia B. Bosco.

Despre Variola (Varsatu).

Inca nu suntemu scapati de flagelulu *anginei difterice*, si unu altu flagelu *Variola* a inceputu a decimá junimea, ba chiar si ómeni maturi. Daca amu avea unu remediú preservativu in contra *anginei* precum ilu avemu contra *variolei*, de siguru cá omenirea n'ar fi suferitu din caus'a ei o perdere asia de mare. Cu tóte acestea vedemu cu destula parere de ren cá poporulu Romanu inca nu cunósce valórea citatului remediú contra *varsatului*. Noi intielegemu intru acest'a: binefacetórea *vaccinatíe si revaccinatíe*. Acestu metodu fú exercitatu cu câteva secole mai nainte in orientu si sunt 150 ani de candu s'a introdusu si in Europ'a de o dama numita *Lady Montague* consórt'a ambasadorului anglesu din Constantinopole. Cu multe dificultati a avutu a se luptá pana a reusitu a induplicá pe vre o câteva familii culte a se ultuí (hultui) cu materie de ómeni bolnavi de *variola*, spre a se scapá de ból'a *variolei* care atunci se finea prin mórté. Unele familii cunoscuté, curtea Englesa, ba chiar si cáti-va din medici recunoscendu de buna idei'a mencionatei, *Lady* i a si datu totu cursulu posibilu.

Cea mai mare parte a publicului inse, anglesi, francesi si germani, pana si *Academiile* s'au pronuntiatu in contra metódei de ultuire exerciata in orientu.

Epidemi'a *variola* a urmatu a secerá câteva districte intregi fora crutiare. Mii de ómeni au perdutu vederile, alții au remasu disfigurati la facia.

Spre marea fericire a omenirei, unu medicu din London, numitu *Ienner*, in anulu 1791, s'a pronuntiatu categoricu pentru metód'a de ultuire.

Numitulu medicu a observatu cá femeile care mulgeau vaci atinse de *variola*, au capatatu pustule de *variola* pe manele loru si astfelu au remasu aparate de varsatu. Daca pustul'a de *variola* pe manele loru si astfelu au remasu aparate de varsatu. Daca pustul'a de *variola* a derivatu mai antaiu de la vaci séu de la ómeni, pana in prezentu inca nu se scie positivu. In timpurile recente s'a observatu *variola* si la cai, si ómenii cari au fostu in contactu cu acei cai au capatatu asemenea pustule si prin acésta au remasu scutiti de *variola*.

Basati pe descoperirea doctorului *Ienner*, medicii au inceputu cu energie a ultuí pe copii si ómeni mari cu materie de vaci bolnave de *variola*, si prin acésta acei ómeni au remasu aparati pentru unu timpn óre care. Acésta descoperire au atrasu atentiunea lumii civilizate incependu a se ultuí si cu materie luata dela ómeni bolnavi de *variola*. Materi'a acésta de pe urma o numimu scientificu *Lymphé humanisata* si cea de vaci *Vaccina*. Epidemiile de *variola* incependu a se mai rari, ból'a devenindu mai blanda, mortalitatea mai rara, asemenea mai rarinduse si distrugerea ochiloru si a feciei, o mare parte de ómeni au inceputu a se indoí de efectulu ultuirei, vediendu cá dupa

tóta energi'a aplicata, epidemi'a de *variola* inca n'a disparutu de totu. Partisanii ultuirei inse, a respunsu acelor'a: cá puterea preservativa contra *variolei* nu póte durá pentru tóta viéti'a; cáci, daca dupa legea fisiologica sangele se preface cu trecerea timpului, apoi si vaccin'a cu timpul se preface si puterea ei slabesce. De aceea, dupa trecerea unui periodu de 8. pana la 10. ani, se recomanda *revaccinarea*.

Desi practic'a a aprobatu metód'a *revaccinarii* de cea mai buna, totusi popórele au negligat'o. In adeveru, se intempla cáte o data cá ómenii *revaccinati* s'e se bolnavésca de *variola*, inse acésti'a nici o data nu sunt espusi furiei si pericolului bólei.

Numai la armatele prusiene si englese *) s'a efectuatu cu succesu si energie *revaccinarea*, pe candu la acele francese acésta binefacetóre mesura s'a negligatu. Dar acésta negligatía a contribuitu multu la epidemi'a de *variola* ce a bantuitu atátu armat'a cátu si populatiunea civila francesa. Se demonstramu acum si prin numere cátu de folosítóre este *vaccinatía*. In nici o tíera nu se efectuaa cu mai multa energie *vaccinarea* intre copii, ca in Prusi'a. La cea de pe urma epidemie de *variola* s'a constatatú ca dintre 10,000 copii *vaccinati* fórté pucini s'a bolnavitu si nici unulu n'a muritu; asemenea s'au bolnavitu prea pucini dintre ómenii *revaccinati*, si din cari éra si nici unulu n'a muritu. Din contra, la bolnavii care n'au fostu nici *vaccinati* nici *revaccinati* decursulu bólei au fostu furiosu, si cea mai mare parte dintr' insii au muritu. S'a observatu asemenea, cá dintre *vaccinati* s'au bolnavitu abia unulu la o mie, si n'a muritu nici acéla; candu dintre *nevaccinati* si *nerevaccinati* s'au bolnavitu 150 la mié, din cari 100 au muritu. Mai eclatanta inca au fostu diferentía numerica a bolnaviloru si a mortiloru in armatele germane si francese, in timpulul resbelului de pe urma. Dintre o mie soldati francesi ne *revaccinati* s'au bolnavitu 150 si au muritu 60, pe candu dintre o mie soldati germani *revaccinati* nu s'au bolnavitu, decátu sicsa, si fórté raru a muritu unulu.

In ceea ce privesce mesurile ce trebuiescu luate in timpulul de bóla, este recunoscutu de toti medicii moderni cá temperatur'a de casa sa fie recórsa si aerisirea s'e se faca fórté desu.

Metód'a mediciloru si a popóreloru mai de nainte de a nu schimbá aerulu din casa, a constatu viéti'a a multor'a, cari fiindu la aeru curat si recórsu, n'ar fi muritu. Afora de acésta, acéstu aeru mephiticu este unu midilocu de a infectá si pe alti ómeni.

A fi cineva in contactu cu ómeni atinsi de ból'a *variola* dar cu paza ca se nu fie undeva julitu la pele, este mai pucinu periculosu decátu a inspirá aerulu respiratu de ómeni bolnavi fiindu cá aerulu inspiratu se comunica sangelui, prin circulatiune, care se otravesce. Se recomanda ca chiar iarn'a s'e se ridice o feréstra spre a putea retienea in continuu unu aeru curatu, si chiar candu bolnavulu ar simti receala, mai bine se-lu invelésca cátu trebuie, dar feréstr'a se remana deschisa.

Cas'a unde au fostu bolnavi de *variola* s'e se varuiasca, s'e se spele si s'e se ventileze; saltelele, ogialuri si lengeriile, s'e se férba in apa clocotita si s'e se spele cu lesie.

Demonstrandu utilitatea *vaccinatíe*, ni remane inca a spune cá si publiculu este datoriu a dá concursulu seu mediciloru in afacerea *vaccinatíe*, celu pucinu prin invoiea de a se luá materie trebuitórie care operatiune nu este nici durerósa nici periculosá pentru copii spre ultuirea altoru copii. Asemene familiile culte sunt datóre se dee exemple de *vaccinare*, si *revaccinare* care fora indoiala vor fi imitate de poporu, si astfelu *vaccinanduse* cátu se póte mai multi vom fi in stare a combate flagelulu *variolei*.

Éta opiniunea comisiuniloru de medicii cei mai celebri din Germania (publicata in *Berliner Zeitung* din 12 Iunie 1872);

1). Mortalitatea a scadiutu decându s'a introdusu *ultuirea*. 2). Prin ultuire remanemu pentru unu timpn óre-cáre aparati in contra *varsatului*. 3). Prin *revaccinare*, radicamu organismului nostru dispositiunea de a se bolnavi de *variola*. 4). Nu avemu probe valabile prin care s'e se constate cá ultuirea ar aduce daune sanitatei. 5). De acea interesulu comunu reclama ca se urmamu cu *vaccinatía* si *revaccinatía* cu multa energie. In fine, decisiunile sus-citate sunt aprobate si de congresulu internatiunалу alu mediciloru, tinentu la Viena in anulu trecutú cu ocasiunea espositiunei univesale, ba inca s'a recomandatú autoritatiloru se aplice si fortí'a, spre efectuarea *Vaccinatíe*.

„Vocea Husilor.“

Dr. Almogen

Medicu Orasiului Husii.

*) Urmatoriulu faptu ni dovedesce pana la evidintia bunulu succesu alu *revaccinarii*. Unu regimentu soldati anglesi fu *revaccinati* mai inainte de pornirea loru la India, unde bantuiá epidemi'a *variolei*. Indieni cari n'au fostu *revaccinati* si multi chiar ne *vaccinati* au fostu decinati, din anglesi inse de si au fostu in contactu cu indieni, nu s'a bolnavitu nici unulu si n'a muritu nici unulu.